

Тернопіль : Астон, 2002. — 249 с.

20. Сучасна українська літературна мова : морфологія / [за заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда]. — Київ : Наук. думка, 1969. — 583 с.

21. Тур О. Потенціал суфіксального способу творення термінів землеустрою та кадастру / О. Тур // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». — Львів, 2010. — № 675. — С. 45–49.

Список джерел

22. Гладун Г. Б. Лісові меліорації агроландшафтів. Термінологічний словник / Г. Б. Гладун, Т. О. Бойко, Л. М. Стрельчук. — [Вид 3-тє доп.] — Херсон : Гринь Д. С., 2015. — 232 с.

23. Гладун Г. Б. Лісові меліорації : термінологічний словник / Г. Б. Гладун. — [2-ге вид., доп.]. — Харків : Нове слово, 2008. — 244 с.

24. Кучерявий В. П. Фітомеліорація : навч. посіб. / В. П. Кучерявий. — Львів : Світ, 2003. — 540 с.

25. Лісові меліорації : підруч. / [О. І. Пилипенко [та ін.] ; за ред. В. Ю. Юхновського. — Київ : Аграрна освіта, 2010. — 282 с.

26. Назаренко І. І. Ґрунтознавство. Термінологічний словник з Ґрунтознавства та географії Ґрунтів [Електронний ресурс] / І. І. Назаренко, С. М. Польчина, В. А. Нікорич. — Режим доступу: http://geoknigi.com/book_view.php?id=775.

27. Російсько-український словник найбільш поширених термінів з курсу загального Ґрунтознавства / [М. І. Лактіонов, І. В. Карпенко, В. В. Дегтярьов, В. О. Малюга] ; Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. — Харків, 1992. — 32 с.

28. Російсько-український словник : у 4 т. / [Ред. кол.: П. Ю. Гриценко (голова), І. С. Гнатюк (заст. голови), С. І. Головащук, В. В. Жайворонок та ін.]. — К. : Знання, 2011–2014. — (Академічні словники).

29. Словник української мови : в 11 т. / [колект. авторів, за ред. І. К. Білодіда] ; АН УРСР. Ін-т мовознавства. — Т. 1–11. — К. : Наук. думка, 1970—1980.

30. Словник української мови : у 20 т. — Т. 1—6 (А — КВАРТА) [Електронний ресурс] // Національна академія наук України. — Режим доступу : <http://lcof.org.ua/ExpIS/>.

31. Термінологічний словник з питань Ґрунтознавства, агрохімії і меліорації Ґрунтів / [редкол: гол. ред. В. В. Медведєв ; ред. А. Д. Міхновська [та ін.] / Ін-т Ґрунтознавства та агрохімії ім. О. Н. Соколовського УААН. — Харків, 1998. — 80 с.

32. Тлумачний словник з агроґрунтознавства / [укл. М. І. Лактіонов, В. В. Дегтярьов, В. О. Малюга, Т. М. Лактіонова; за ред. М. І. Лактіонова, Т. М. Лактіонової] ; Харк. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. — Харків, 1998. — 75 с.

33. Українська мова: Енциклопедія / [Редкол. : Русанівський В. М., (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін.]. — [2-ге вид., випр. і доп.]. — К. : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. — 824 с.

34. Українські підручники. § 48. Болота. Штучні водойми [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ukrmap.su/uk-g6/781.html>.

УДК 316:811.161.2

Я. В. Синєгуб

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

До питання про класифікацію української соціологічної термінології

Синєгуб Я. В. До питання про класифікацію української соціологічної термінології. Ця стаття є спробою обґрунтувати засади тематичної класифікації українських соціологічних термінів, визначити принципи їх системного упорядкування. У статті виділено й проаналізовано 9 тематичних груп на позначення соціологічних найменувань. Розмежовано поняття лексико-семантичної та тематичної груп. У галузевій термінології соціологічні терміни позначають елементи, відношення та особливості відповідної терміносистеми. Їх можна поділити на ряд узагальнювальних тематичних найменувань категорійних наукових понять: явищ, процесів, ознак, властивостей, здатностей.

Ключові слова: соціологічний термін, тематична група, класифікація, українська соціологічна терміносистема.

Синєгуб Я. В. К вопросу о классификации украинской социологической терминологии.

Данная статья является попыткой обосновать принципы тематической классификации украинских социологических терминов, определить принципы их системного упорядочения. В статье выделено и проанализировано 9 тематических групп для обозначения социологических наименований. Разграничены понятия лексико-семантической и тематической групп. В отраслевой терминологии социологические термины обозначают элементы, отношения и особенности соответствующей терминотематической системы. Их можно разделить на ряд обобщающих тематических наименований категориальных научных понятий: явлений, процессов, признаков, свойств, способностей.

Ключевые слова: социологический термин, тематическая группа, классификация, украинская социологическая терминотематическая система.

Siniegbub Y. V. On the question of the classification of Ukrainian sociological terminology. This article is an attempt to substantiate the principles of the thematic classification of Ukrainian sociological terms, defining the principles of their systematic ordering. The article highlights and analyzes 9 thematic groups for the designation of sociological names. The notion of lexical-semantic and thematic group is distinguished. In branch terminology sociological terms denote elements, attitudes and features of the corresponding terminology system. They can be divided into a number of generalized thematic names of categorical scientific concepts: phenomena, processes, attributes, properties, abilities. The selected thematic groups of the studied terms are the most typical representatives of the systematic ordering of Ukrainian sociological terminological units, whose meaningful categorization is subordinated to the general laws of the language. The Ukrainian sociological terminology system, as well as any other industry terminology, is open and dynamic, as evidenced by the activity of the emergence of new terminology on the designation of relevant industry concepts.

Key words: sociological term, thematic group, classification, Ukrainian sociological terminology system.

У сучасному вітчизняному мовознавстві зростає необхідність унормування галузевих термінів, що обґрунтовано державним статусом української мови. Загальна характеристика українського термінознавства кінця ХХ – початку ХХІ ст. подається в наукових працях Т. Р. Кияка, І. М. Кочан, Г. М. Мацюк, Л. П. Полюги, Т. І. Панько, Л. А. Симоненко та інших термінологів. Класифікаційні ознаки українських галузевих терміносистем докладно розглядалися в дисертаційних дослідженнях: Н. П. Книшенко (термінологія дорожнього будівництва) [5], Г. К. Барвіцької (термінологія обліку й аудиту) [2], Т. В. Лепехи (судово-медична термінологія) [7], О. В. Чорної (податкова термінологія) [14] та інших лінгвістів.

Соціологічна термінологія як цілісна мовна підсистема не була предметом спеціального лінгвістичного дослідження, а отже в сучасній україністиці немає наукових праць, у яких би детально розглядалися питання тематичної класифікації українських соціологічних термінів, що дає підстави говорити про **актуальність** теми цього дослідження. Подана стаття є спробою обґрунтувати засади тематичної класифікації українських соціологічних термінів, визначити принципи їх системного впорядкування. **Мета статті** – аналіз предметно-поняттєвого аспекту українських соціологічних термінів, їхня класифікація за тематичними групами. **Об'єкт дослідження** – українська соціологічна термінологія. **Предмет дослідження** – українські соціологічні терміни. **Джерельна база дослідження** – загальнономовні й галузеві словники та підручники із соціології.

Упродовж останніх років в українській лінгвістичній науці переважає думка про необхідність системного вивчення термінології як складника словникового фонду загальнонародної мови. Системність лексики закладена в лінгвістичній природі слова, оскільки словесний знак, що є основним типом номінативних знаків, поєднує дві основні семіологічні функції – уподібнення й розрізнення, передаючи в мові не лише відмінності, але й тотожності, на підставі яких у системі мови виформовуються окремі класи,

угруповання та ряди слів [10:10]. На думку А. П. Критенка, система мови складається принаймні з трьох окремих великих систем – фонетичної, граматичної і лексичної, із яких найбільшою, найголовнішою і найскладнішою є лексична система [6:198]. Остання існує за певними законами, характерними для будь-якої природної терміносистеми: вона є відкритою й поповнюється на всіх етапах свого розвитку. Лексична системність виявляється в сукупності слів, об'єднаних у тематичні групи на основі спільності означуваних словами реалій [8:223]. Одним із показників системності галузевої термінологіки виступає наявність тематичних чи лексико-семантичних груп.

У сучасному мовознавстві нерідко ці поняття ототожнюють. Так, у «Словнику лінгвістичних термінів» Д. І. Ганича та І. С. Олійника, *семантична група* кваліфікується як підгрупа слів у межах однієї частини мови, які об'єднані спільністю значень, а *тематична група* як ряд слів, які об'єднуються спільністю родових значень, тобто слова, які називають різновиди одного й того ряду предметів: назви птахів, квітів, мінералів [4:55].

Тематичне групування лексики ґрунтується на внутрішніх зв'язках між предметами і явищами дійсності й зумовлене насамперед предметно-логічними ознаками. Тематичні об'єднання в галузевій терміносистемі можуть мати у своєму складі по кілька ядерних (основних) лексико-семантичних груп, а їхні одиниці характеризуються чіткою диференціацією ознак [13:177].

Тематичне групування слів впливає з усвідомленого групування явищ об'єктивної дійсності, у складі яких виділяються логічно окреслені ширші або вужчі їх кола, поєднані між собою спільними ознаками. Кожна група таких слів пов'язана спільними значеннєвими прикметами, за якими ці слова співвідносяться як складники тематичної цілісності [2:55].

Ф. П. Філін, розрізняючи поняття *лексико-семантичні* і *тематичні групи*, зазначає, що останнім часом словниковий склад мови вважають системою різних лексико-семантичних груп, але під цими групами розуміють зовсім інші явища:

об'єднання слів на основі спільності граматично-семантичних значень, спільності значень словотвірних засобів та ін. [12:227]. На його думку, лексико-семантичні групи слів – це власне мовні одиниці, продукт історичного розвитку тієї чи іншої мови. Слова, виражаючи свої значення, у рамках однієї лексико-семантичної групи водночас стають пов'язаними між собою відношеннями, які не байдужі для їхніх власних значень. Це відношення синонімії, антонімії, різних уточнень тощо [12:237–238].

Тематичні групи – це об'єднання слів, в основу яких покладена класифікація самих предметів і явищ. Ф. П. Філін виділив два типи тематичних груп: 1) тематико-мовні (тематико-семантичні) – на підставі предметно-поняттєвого взаємозв'язку за родовим поняттям; 2) тематико-мовленнєві (ситуативні) – на підставі взаємозв'язку зі сферами застосування мови [12:232].

У словнику О. С. Ахманової *семантична група* – це 1) слова в межах певної частини мови, об'єднані спільним значенням: любов, ненависть, довір'я, недовір'я, доброзичливість, заздрість; 2) слова, об'єднані спільністю значення, безвідносно до частини мови. *Тематична група* – це 1) те саме, що й лексична серія: тематична група предметів домашнього вжитку; тематична група кольору; 2) ряд слів, який за своїм основним (стрижневим) значенням належить до того самого семантичного поля: хоробрий, сміливий, відважний, мужній, безстрашний тощо [1:113].

В енциклопедії «Українська мова» йдеться лише про лексико-семантичну групу. Вона виводиться із лексико-семантичного поля – групи слів зі спільною гіперсемою: Лексико-семантичні поля розпадаються семантично на ще тісніші об'єднання – лексико-семантичні групи. Так, у темпоральному лексико-семантичному полі можна виділити назви точних (секунда, хвилина, година, доба, тиждень, рік, століття) і неточних (час, пора, епоха, ера тощо) відтінків часу, назви частин доби, пір року, місяців, днів тижня та ін. У межах лексико-семантичних груп виділяють мінімальні семантичні об'єднання, побудовані на відношеннях синонімії, антонімії, конверсії і гіпонімії [ЕУМ: 283].

Л. М. Васильєв вважає, що терміном «лексико-семантична група» можна позначати будь-який семантичний клас слів (лексем), об'єднаних хоча б однією спільною лексичною парадигматичною семою (або хоча б одним спільним семантичним множителем). До тематичної групи, як зазначає дослідник, слід відносити лише такі класи слів, які поєднуються однією типовою ситуацією чи темою (пор. такі теми, як «транспорт», «спорт», «магазин», «театр» тощо), але спільна (ядерна) сема для них є не обов'язковою [3:110].

О. О. Реформатський виводить поняття

лексико-семантичної групи з поняття «термінологічного поля». Під термінологічним полем дослідник розуміє семантичне поле, одержане на поняттєвій, а не на лінгвістичній основі, що забезпечує той чи інший склад лексико-семантичної групи в певній синхронії розвитку суспільства та мови [9:51].

Д. М. Шмельов підкреслює, що, відображаючи ті чи інші відрізки дійсності, слова, дійсно, пов'язані між собою, як взаємопов'язані і явища самої дійсності, що ними відображаються. Завдяки цим «позамовним» зв'язкам слова об'єднуються в групи, котрі можна назвати тематичними [15:13]. Г. А. Уфимцева розрізняє окремо лексико-семантичні та предметні групи, відзначаючи той факт, що в межах таких груп термінологічні одиниці можуть вивчатися в усіх їхніх формах і значеннях [11:189].

У європейській лінгвістиці оформлення понять семантичної системи пов'язано з іменами Т. Остгоффа, В. Порцига, Й. Тріра. Предметом дослідження останнього були, зокрема, поняттєві і словесні поля. Поняттєвому (концептуальному) полю, за Й. Тріром, у мові відповідає лексичне поле, мовне поле знаків. Словесне поле, на його думку, покриває поняттєве. Й. Трір досліджує питання від поняття до слова й аналізує групу слів через поняття, тотожне значенню, тобто вчений уперше диференціював поняття семантичного та поняттєвого полів. Автор передбачав повний паралелізм між планом змісту і планом вираження, що стало його основною помилкою [16:5].

Найглибше теорію лексико-семантичної групи подав Л. Вайсгербер, який взяв за основу не значення самих слів, а поняття, яким відповідають ті чи інші поля. Він називає лексико-семантичну групу мовним полем, що співвідноситься із семантичною системою мови, а тематичні групи узгоджуються з поняттями зовнішнього світу. Л. Вайсгербер виходив не з мовного матеріалу, а з абстрактного членування мови на поняттєві сфери, на які, стверджував він, накладається вся лексика. Мовні поля, тобто лексико-семантичні групи, дослідник відмежував від тематичних предметних груп. Перші, на його переконання, співвідносяться із семантичною системою мови, а другі – із зовнішнім світом [17:185].

Ми виходимо з розуміння тематичної групи як сукупності терміноодиниць, об'єднаних однією темою. У галузевій термінології соціологічні терміни позначають елементи, відношення та особливості відповідної терміносистеми. Їх можна поділити на ряд узагальнювальних тематичних найменувань категорійних наукових понять: явищ, процесів, ознак, властивостей, здатностей. У зв'язку з тим, що базовою категорійною тріадою соціології є людина – спільнота – суспільство, виділяємо такі тематичні групи соціологічних

термінів:

1. Назви соціально-філософських та загальнометодологічних категорій соціології: *базис* [СЕ: 39], *соціалізм* [Примуш: 142], *цивілізація* [Волович: 676], *влада* [Бухтеєв: 5], *державна* [Ржепец.: 31], *потреби* [СЕ: 297], *реформа* [Бухтеєв: 25], *мета* [БКС: 174], *культура* [СР: 60], *ідеологія* [БМ: 9], *мораль* [Ржепец.: 36], *народ* [Сірій: 80], *праця* [Примуш: 431], *людина* [СР: 63], *діяльність* [СР: 27], *комунізм* [Бухтеєв: 15] та ін.

2. Назви соціальних спільнот, відносин та соціальної структури: *соціальна система* [БКС: 250-251], *соціальний інститут* [Волович: 204], *соціальна організація* [СЕ: 261], *соціальний контроль* [БКС: 263-264], *соціальні дії* [БКС: 256], *соціальні відносини* [БКС: 267], *соціальна сфера* [БКС: 296-297], *соціальний зв'язок* [СР: 37], *соціальний факт* [БКС: 266], *соціальна спільнота* [Волович: 591], *соціальна група* [СЕ: 91], *сусільство* [Волович: 620-621], *соціальний проширок* [Кохан: 46], *соціальний шар* [Бухтеєв: 34], *особистість* [Волович: 373], *соціальна страта* [БКС: 285] та ін.

3. Назви, що розкривають сутність соціальних процесів та соціального розвитку: *соціальний процес* [СЕ: 309], *соціалізація* [Волович: 479], *соціальна мобільність* [БКС: 258], *соціальна інтеграція* [СР: 44], *соціальний конфлікт* [БКС: 251], *соціальна дезорганізація* [БКС: 71], *соціальний прогрес* [СЕ: 304], *соціальна дія* [БКС: 256], *соціальний рух* [СЕ: 320], *соціальна самоорганізація* [БКС: 245], *соціальний розвиток* [БКС: 266], *соціальна інновація* [СЕ: 157], *соціальне відчуження* [Волович: 72-73], *соціальний протест* [СЕ: 306], *соціальна комунікація* [СЕ: 142] та ін.

4. Назви соціальних характеристик, властивостей, здатностей: *соціальна активність* [БКС: 15], *соціальний вік* [Волович: 74], *соціальна відповідальність* [БКС: 256], *соціальна ерозія* [БКС: 99], *соціальний екстремізм* [СЕ: 123], *соціальна ентропія* [БКС: 98], *соціальна ефективність* [СЕ: 135], *соціальний ідеал* [СЕ: 147], *соціальний імунітет* [СЕ: 153], *соціальна нерівність* [СЕ: 251], *соціальна патологія* [БКС: 209-210], *соціальна амбівалентність* [БКС: 16], *соціальна безпека* [Волович: 42-43], *соціальна властивість* [Волович: 83], *соціальна культура* [Волович: 275-276] та ін.

5. Назви галузей соціології, суміжних дисциплін: *промислова соціологія* [СЕ: 305], *соціальна статистика* [БКС: 260], *соціологія культури* [БКС: 273], *соціологія села* [БКС: 275], *соціологія міста* [БКС: 273], *соціологія праці* [БКС: 274], *соціологія молоді* [БКС: 273-274], *соціологія книги* [Волович: 538], *соціологія політики* [БКС: 274], *екосоціологія* [Волович: 150], *соціологія українознавства* [БКС: 276], *соціологія спорту* [СЕ: 372], *вікова соціологія* [Волович: 528], *соціологія професій* [Примуш: 439], *соціологія науки*

[Волович: 559], *лінгвістична соціологія* [Ржепец.: 35-36] та ін.

6. Назви, що відображають особливості дослідження соціологічних явищ: *питання-фільтр* [Кохан: 101], *дисперсійний аналіз* [БКС: 17], *пошукове спостереження* [Городян.: 551], *інтервальна змінна* [Волович: 190], *номінальна шкала* [БКС: 332], *вторинний аналіз* [СЕ: 23], *поштове анкетування* [СЕ: 30], *вибірковий метод* [СЕ: 59], *описове дослідження* [Білоус: 33], *нестандартизоване інтерв'ю* [Кохан: 102], *телефонне опитування* [Волович: 365], *оперативне соціологічне дослідження (ОСД)* [СЕ: 255], *лонгitudне дослідження* [Примуш: 563], *порівняльний метод* [Танчин: 346], *соціометричний метод* [Сірій: 156], *валідність соціологічної інформації* [Волович: 52] та ін.

7. Назви понять, що розкривають характер використання соціологічних знань: *соціальне проектування* [СР: 85], *соціальне прогнозування* [СЕ: 349], *соціальне планування* [СЕ: 279], *соціальна технологія* [СЕ: 348], *соціологічний діагноз* [СЕ: 107], *соціальна експертиза* [СЕ: 121], *соціальне передбачення* [СЕ: 273], *соціальне програмування* [СЕ: 303], *соціальне замовлення* [СЕ: 348], *соціальне управління* [СЕ: 349], *соціальний захист* [БКС: 263], *соціальні послуги* [СЕ: 353], *соціальні програми* [Волович: 506], *соціальні гарантії* [Волович: 91], *соціальна карта* [БКС: 258], *державні соціальні стандарти* [СЕ: 101] та ін.

8. Назви на позначення наукових напрямків, концепцій та шкіл у соціології: *географічна школа в соціології* [Сірій: 214], *теорія соціального обміну* [Волович: 632], *мікросоціологія* [БКС: 163], *мікросоціологія* [БКС: 178], *соціальний дарвінізм* [Волович: 493], *теорія раціонального вибору* [Волович: 631], *соціометрія* [Волович: 583], *феноменологічна соціологія* [БКС: 314], *постмодерністська соціальна теорія* [Волович: 407], *франкфуртська школа* [БКС: 319-320], *етнометодологія* [Волович: 165], *соціобіологія* [Волович: 507], *доктрина людських відносин* [БКС: 86], *теорія соціальної установки* [Черниш: 479], *спеціальні соціологічні теорії середнього рівня* [БМ: 6], *мезосоціологія* [Кохан: 7] та ін.

9. Назви соціальних явищ та станів: *соціальна розбалансованість* [СЕ: 318], *соціальне самопочуття* [СЕ: 349], *соціальні цінності* [БКС: 330], *соціальна напруженість* [БКС: 258], *соціальний час* [БКС: 266], *соціальний міф* [СЕ: 235], *соціальний ризик* [БКС: 266], *соціальний настрій* [СЕ: 247], *соціальна атомізація* [БКС: 27], *соціальна безпека* [БКС: 30], *соціальний агрегат* [Волович: 5], *соціальна аномія* [Волович: 25], *соціальне ексклюзія* [СЕ: 340], *соціальна мімікрія* [СЕ: 341], *соціальна інтеграція* [Волович: 206-207], *соціальна катастрофа* [Волович: 228-229],

соціальна утопія [БКС: 312] та ін.

Зауважимо, що тематичні групи розрізняються не лише за денотативною співвіднесеністю. Вони також дозволяють установити різноструктурність соціологічних термінів, їх кількісну та якісну неоднорідність.

Відношення всередині виділених тематичних груп можуть бути доповнювальними, уточнювальними, а зв'язок між ними здійснюється шляхом перетину всього кола значень однієї групи з колом значень інших груп або за посередництвом різноманітних семантичних зв'язків одного члена групи з термінами, що не входять до цієї групи.

Деякі з досліджуваних соціологічних термінів полісемічні. Найбільше таких термінів (60%) зафіксовано в складі тематичних груп «Назви соціальних явищ та станів» та «Назви властивостей, характеристик, здатностей». Пор., наприклад: *соціальний інтерес* – 1) особлива форма існування та вияву суспільного інтересу; 2) вираження соціальних потреб суб'єкта (індивіда, групи, класу, нації, народу), через його місце (статус) у системі соціальних відносин та взаємодій з приводу умов та засобів задоволення цих потреб [Волович: 217–218]. А також *соціальне життя* – 1) компонент суспільного життя; 2) сукупність різноманітних форм спільної діяльності людей, спрямованої на

забезпечення умов і засобів їх існування, реалізації потреб, інтересів, цінностей; вияв, відтворення та утвердження соціальних характеристик індивідів і спільнот [Волович: 174]. Такими є і *декласованість* – 1) утрата індивідом чи соціальною групою основних класових ознак, своєї попередньої соціальної позиції; 2) переміщення індивіда чи соціальної групи на нижчий щабель соціально-класової структури суспільства [БКС: 72]; *аристократія* – 1) форма державного правління, за якої влада належить представникам родової знаті; 2) вищий прошарок привілейованого стану в рабовласницьких чи феодальних суспільствах [БКС: 25] та ін.

Отже, українська соціологічна термінологія – це сукупність взаємопов'язаних елементів, організованих на основі мовних і позамовних зв'язків у тематичні групи. Виділені тематичні групи досліджених термінів є найбільш типовими репрезентантами системного впорядкування українських соціологічних терміноодиноць, значеннєва категоризація яких підпорядкована загальним законам мови. Українська соціологічна терміносистема, як і будь-яка інша галузева термінологія, є відкритою та динамічною, про що свідчить активність виникнення нових терміноназв на позначення відповідних галузевих понять.

Перелік умовних позначень

Білоус – В.С. Білоус Соціологія у визначеннях, поясненнях, схемах, таблицях.: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 140 с.

БКС – Біленький Є.А., Козловець М.А., Саух І.В. Соціологія: словник термінів і понять. Київ - 2006. – 337с.

БМ – Є.В. Болотіна, Мішура В.Б. Соціологія: тематичний глосарій для студентів усіх спеціальностей денної та заочної форми навчання – Краматорськ: ДДМА, 2007. – 48с.

Бухтеев – Стислий словник соціологічних термінів. Автор-укладач Бухтеев М.І. – Донецьк: "Норд Комп'ютер", 2007 – 38с.

Волович – Соціологія: короткий енциклопедичний словник / Уклад. В.І. Волович, В.І. Тарасенко, М.В. Захарченко та ін. – К.: Український центр духовної культури – 1998. – 783с.

Городян. - Соціологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів /За ред. В.Г. Городяненка – К.: Видавничий дім "Академія", 2002. – 560 с.

ЕУМ – Українська мова. Енциклопедія. – К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2000. – 752с.

Кохан – Тематичний словник-довідник з соціології / За ред. В.В. Кохана; укл.: А. Александровська, С. Буга, Ю. Ткачук та ін. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. – 112с.

Примуш – М.В. Примуш Загальна соціологія: Навчальний посібник. – К.: ВД "Професіонал", 2004. – 592с.

Ржепець. – Л.А. Ржепецький Громадянознавство у системі шкільної освіти України: Навч. посіб. М.: Вид-во МФ на УКМА, 2001. – 48 с.

СЕ – Соціологічна енциклопедія / Укладач В.Г. Городяненко К.: Академвидав, 2008. – 456с.

Сірий – Є.В. Сірий Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії /Навч. посіб. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.

СП – Соболев В.О., Рущенко І.П. Словник з соціології. – Харків: Ун-т внутр. справ, 1999 – 112с.

Танчин – І.З. Танчин Соціологія: навч. посібник / І.З. Танчин. – 3-є вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 351с.

Черниш – Н. Черниш Соціологія. Курс лекцій. Львів. нац. ун-тет імені Івана Франка 4-е вид., перероб. і доп. – Л.: Кальварія, 2004. – 543с.

Література

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова – М. : Сов. энциклопедия, 1966. – 605 с.
2. Барвіцька Г. К. Формування української термінології обліку та аудиту: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова / Г. К. Барвіцька – К. : Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2014. – 197 с.
3. Васильев Л. М. Теория семантических полей /Л. М. Васильев // Вопросы языкознания. – 1971. – № 5. – С. 105 – 113.
4. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник – К. : Вища шк., 1985. – 360 с.
5. Книщенко Н. П. Українська дорожно-будівельна термінологія: структура і семантичні відношення: автореф. дис.

- ... канд. філол. наук, спец.: 10.02.01 – українська мова / Н. П. Книщенко. – Х., 2013. – 20 с.
6. Критенко А. П. Тематичні групи слів і синонімія / А. П. Критенко // Слов'янське мовознавство. – К. : Вид-во АН УРСР, 1962. – Вип. 4. – С. 198 – 211.
7. Лепеха Т. В. Лексико-семантичні та словотвірні-структурні особливості судово-медичної термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Т. В. Лепеха – Дніпропетровськ, 2000. – 19 с.
8. Плотников Б. А. Основы семасиологии / Б. А. Плотников – Минск : Высшая школа, 1984. – 223 с.
9. Реформатский А. А. Введение в языкознание / А. А. Реформатский ; под ред. В. А. Виноградова. – М. : Аспект Пресс, 1999. – 536 с.
10. Саяхова Л. С. Лексика как система и методика её усвоения / Л. С. Саяхова – Уфа : Изд-во Башкирского ун-та, 1979. – 88 с.
11. Уфимцева А. А. Лексическое значение. Принцип семиологического описания лексики / А. А. Уфимцева. – М. : Наука, 1986. – 240с.
12. Филин Ф. П. Очерки по теории языкознания / Ф. П. Филин – М. : Наука, 1982. – 336 с.
13. Халіновська Л. А. Тематичні групи лексики на позначення назв літальних апаратів в українській мові / Л. А. Халіновська // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. Вип. VIII / Відп. ред. Л. О. Симоненко. – К. : КНЕУ, 2009 – С.176–179.
14. Чорна О. В. Українська термінологія податкової сфери: структура, функціонування, формування: автореф. дис. ... канд. філол. наук, спец.: 10.02.01 - українська мова / О. В. Чорна. – К., 2009. – 20с.
15. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики: уч. пособ. для студ. высш. уч. завед. / Д. Н. Шмелев. – М. : Наука, 1973. – 280с.
16. Trier J. Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes. Die Geschichte eines sprachlichen Feldes. – Heidelberg, 1931.
17. Weisigerber L. Gruidzge der inhaltbezogenen Grammatik. – Dьsseldorf, 1962.

УДК 811.161.2

В. Г. Сухенко

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Нормативність і надмірність у сучасній українській мові

Сухенко В. Г. Нормативність і надмірність у сучасній українській мові. У статті проаналізовано поняття надмірності в українській мові. Когнітивний підхід дав змогу виявити позитивну конотацію досліджуваного явища, розглянути його як джерело виразності, образності, розвитку експресивності та емотивності мовних засобів. Звернено увагу на такі вияви надмірності, як тавтологія й плеоназм, наголошено на їхній відмінності. Розкрито причини й функціональні особливості надмірності, розглянуто випадки її вживання в усному та писемному мовленні, узагальнено результати спостережень.
Ключові слова: нормативність, надмірність, тавтологія, плеоназм, експресивність, багатослів'я, мовна компетентність.

Сухенко В. Г. Нормативность и избыточность в современном украинском языке. В статье проанализировано понятие избыточности в украинском языке. Когнитивный подход позволил выявить положительную коннотацию исследуемого явления, рассмотреть его как источник выразительности, образности, развития экспрессивности и эмотивности языковых средств. Обращено внимание на такие проявления избыточности, как тавтология и плеоназм, отмечено их различие. Раскрыты причины и функциональные особенности избыточности, рассмотрены случаи ее употребления в устной и письменной речи, обобщены результаты наблюдений.
Ключевые слова: нормативность, избыточность, тавтология, плеоназм, экспрессивность, многословие, языковая компетентность.

Sukhenko V. G. Normativity and redundancy in the modern Ukrainian language. In the article the concept of redundancy in the Ukrainian language is analyzed. The use of words without taking into account their meaning is the most common violation of this requirement. The inability of the speaker to express his opinion accurately appears in such a defect as speech excess. However, it can be useful, as it promotes expression and eliminates "obstacles" in perceptions of information, makes it possible to clarify it. The cognitive approach has allowed to reveal a positive connotation of the investigated phenomenon, to consider it as a source of expressiveness, imagery and the emotionality of language means. The analyzed phenomenon of redundancy in the Ukrainian language is considered as an unintentional repetition of linguistic units, as a functional tautology and as a normative redundancy. The article focuses on such manifestations of redundancy as tautology and pleonasm, emphasizing their difference. The reasons and functional features of redundancy are also disclosed, cases of its use in oral and written speech are considered, the results of observations are generalized.
Key words: normativity, redundancy, tautology, pleonasm, expression, verbosity, linguistic competence.

Унормування української мови – одна з актуальних лінгвістичних проблем. Важливість

питання становлення літературної норми, обґрунтування принципів її системності та функціональної доцільності для високорозвинених мов є безсумнівною, адже, за світовими критеріями, саме унормованість і стильова диференціація